

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

**Wykład dla doktorantów
rok akademicki 2021/2022**

Dr hab. Włodzimierz Gromski

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

Dwie tendencje w ekonomicznym podejściu do prawa według G. Calabresi'ego:

W podejściu ekonomicznym do prawa dostrzega się niekiedy dwie niewykluczające się tendencje. Guido Calabresi, jeden z “ojców założycieli” podejścia ekonomicznego, wyróżnia tendencję, którą nazywa “ekonomiczną analizę prawa” (EAP) w ścisłym znaczeniu oraz tendencję, którą sam określa jako “Law and Economics”.

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

Pierwsza tendencja według G. Calabresi'ego:

W ramach pierwszej tendencji (EAP) teorii ekonomicznej używa się do analizy świata prawnego. Bada się ten świat z punktu widzenia tej teorii i, w wyniku tego badania, potwierdza się, podaje w wątpliwość, a często zabiega o reformę rzeczywistości prawnej.

Według G. Calabresi'ego wiodącym przedstawicielem tej tendencji jest R. A. Posner.

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

Druga tendencja według G. Calabresi'ego:

W ramach tendencji, którą Calabresi nazywa „Law and Economics” zaczyna się od akceptacji świata (prawnego) jaki jest, jaki według prawników ma być. Następnie bada się, czy teoria ekonomiczna może objaśnić (wyjaśnić) ten świat, tę rzeczywistość. A jeżeli nie może, to raczej zadaje się dwa dalsze pytania, a nie automatycznie odrzuca ten świat jako irracjonalny.

Jednym z przedstawicieli drugiej tendencji jest oczywiście sam G. Calabresi.

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

Pierwsze pytanie G. Calabresi'ego:

czy badacze, którzy opisują rzeczywistość prawną przyglądają się światu, jaki rzeczywiście jest? Albo czy jest coś w ich sposobie widzenia świata, co prowadzi do błędnego opisu tej rzeczywistości? Teoria ekonomiczna może tu służyć badaczom prawa do trafniejszego, bardziej wyczerpującego ujęcia rzeczywistości prawnej.

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

Jeśli jednak głębsze ujęcie rzeczywistości prawnej odkrywa reguły i praktyki, których teoria ekonomiczna nie potrafi wyjaśnić, to pojawia się według G. Calabresi'ego drugie pytanie: czy teorię ekonomiczną można rozwinąć, czy można ją rozszerzyć lub pogłębić (bez utraty jej spójność i wartości poznawczej), dzięki czemu może ona wyjaśnić, dlaczego rzeczywisty świat prawa jest taki, jaki jest? W ten sposób zmiany wprowadzone do teorii ekonomicznej, wyjaśniające specyficzną rzeczywistość prawną, stają się częścią teorii ekonomicznej w ogóle.

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

Istotna różnica między obu tendencjami:

Podczas gdy w EAP ekonomia dominuje a prawo jest przedmiotem jej analizy i krytyki, w Law nad Economics relacja jest dwustronna. Teoria ekonomiczna bada prawo, ale nierzadko badanie to prowadzi do zmian raczej w samej teorii niż w prawie lub w sposobie w jaki rzeczywistość prawna jest przedstawiana.

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

Na czym polega różnica między R.A. Posner'em a G. Calabresi'm:

Posner używa teorii ekonomicznej, żeby krytykować i poprawiać prawo, podczas gdy Calabresi, chociaż też to robi, używa prawa również, żeby proponować zmiany i zwroty w teorii ekonomicznej.

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

Przykłady tendencji określanej jako „Law and Economics” znajdziemy w pracach samego Calabresi’ego, w których zwraca uwagę na m. in. większe niuansowanie relacji między nakazami prawa a strukturami (mechanizmami) rynkowymi w wielu obszarach prawa np. tort law. Jedną z ostatnich książek, w której zajmuje się takimi przypadkami jest *The Future of Law and Economics*, Yale University Press, New Haven and London, 2016.

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

Sześć „kamieni milowych” EAP:

- Coase i koszty transakcyjne
- Coase i wzajemność (dwustronność)
- Holmes i efektywne zerwanie kontraktu
- Posner i efektywność common law
- Becker i ekonomia przestępstwa
- Stigler i ekonomia legislacji

(według A. Ogus’a)

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

COASE / KOSZTY TRANSAKCYJNE

**Ronald H. Coase, Natura firmy, [w:] Ronald
H. Coase, Firma, rynek i prawo,
Warszawa 2013.**

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

Coase'a interesowały następujące pytania:

- 1) dlaczego jedne nakłady są dokonywane wewnątrz firm, a inne przez transakcje rynkowe?**
- 2) dlaczego w ogóle istnieją firmy?**
- 3) dlaczego gospodarka rynkowa nie składa się z ogromnej sieci rynkowych transakcji między jednostkami?**
- 4) co wyznacza granice firm?**

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

Istnieje koszt wykorzystania mechanizmu rynkowego, na który składają się np.:

- koszt dowiadywania się, jakie są właściwe ceny,**
- koszt negocjacji,**
- koszt zawierania umowy itp.**

Koszt wykorzystania mechanizmu rynkowego leży u podstaw dobrowolnych decyzji o utworzeniu firmy lub porzuceniu na koordynacji rynkowej.

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

Pojęcie kosztów wykorzystania mechanizmu rynkowego zostało później przez samego Coase'a i innych autorów uogólnione pod nazwą KOSZTÓW TRANSAKCYJNYCH.

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

R. Cooter i T. Ulen wyróżniają np. trzy postacie kosztów transakcyjnych:

- 1) koszty poszukiwania,**
- 2) koszty targowania się,**
- 3) koszty egzekwowania.**

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

COASE I WZAJEMNOŚĆ (dwustronność)

Zaczniemy od przykładu:

Fabryka emituje dymy, które szkodliwie oddziałują na użytkowników sąsiednich posiadłości.

Co dzieje się w takiej sytuacji? Powstają tzw. efekty zewnętrzne.

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

Efekty zewnętrzne to działania, które pozytywnie bądź negatywnie wpływają na otoczenie, bez rekompensaty lub wynagrodzenia. Efekty zewnętrzne pojawiają się, gdy koszty lub zyski jednostki nie są równe kosztom lub zyskom społecznym. Efekty zewnętrzne mogą być korzystne i niekorzystne.

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

Efekty zewnętrzne niekorzystne: sytuacje, w których produkcja lub konsumpcja powoduje niepożądane koszty otoczenia.

Np. huty stali emitujące zanieczyszczenia przyczyniają się do zniszczenia budynków oraz szkodzą zdrowiu, a poszkodowani nie otrzymują rekompensaty. Zanieczyszczenie środowiska jest niekorzystnym efektem zewnętrznym.

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

Efekty zewnętrzne korzystne: sytuacje, w których produkcja lub konsumpcja wywierają pozytywny wpływ na otoczenie inaczej niż przez bezpośrednie płatności.

Np. przedsiębiorstwo zatrudniające firmę ochroniarską zwiększa bezpieczeństwo okolicy.

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

Z kolei w artykule pt. *The Federal Communications Commissions* („The Journal of Law and Economics” 1959, vol. 2) Coase zajął się przypadkiem cukiernika, którego maszyny, hałasując i wibrując, przeszkadzają lekarzowi w prowadzeniu gabinetu w sąsiedztwie.

Coase zadał pytanie na czym rzeczywiście polega problem, jaki stwarza ten przypadek?

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

Zdaniem Coase'a problem nie polega wcale na tym, że cukiernik wyrządza szkodę lekarzowi i powinien ją naprawić. Rzeczywisty problem polega na tym, czy opłaca się, w wyniku ograniczenia metod produkcji cukiernika (np. wyłączenia wibrujących maszyn), zapewnić więcej leczenia kosztem zmniejszenia dostaw wyrobów cukierniczych.

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

Wcześniejsze próby rozwiązania powstałego problemu przez ekonomistów (np. A.C. Pigou) lub prawników byłyby następujące:

- Pociągnąć do odpowiedzialności cukiernika za wyrządzoną szkodę.**
- Obciążyć go podatkiem w wysokości zależnej od wysokości szkody.**
- Usunąć produkcję cukiernika z terenu, na którym lekarz prowadzi gabinet.**

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

R. Coase zajął inne stanowisko:

„Powszechnie sądzi się, że jest to kwestia sytuacji, a której A wyrządził szkodę B, i trzeba tylko zdecydować, jak powinniśmy powstrzymać A. To jednak jest błędne. **Mamy do czynienia z problemem dwustronnym. Uniknięcie szkody dla B oznaczałoby wyrządzenie szkody A. Rzeczywistym problemem, jaki trzeba rozstrzygnąć, jest to, czy powinno się pozwolić A, żeby szkodził B, lub czy powinno się pozwolić B, żeby szkodził A. Problemem jest uniknięcie poważniejszej szkody.” (Coase, 2013, s. 87)**

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

Coase analizuje przykład zabłąkanego bydła, które niszczy uprawy na sąsiednim polu.

Bez ogrodzenia między polami wzrost liczebności stada powoduje wzrost strat w plonach.

Założmy, że roczny koszt ogrodzenia pola wynosi 9 dol., a cena zboża to 1 dol. za tonę. Relację między liczbą sztuk w stadzie i stratą w rocznym plonie przedstawia tabela na kolejnym slajdzie.

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

Liczba w stadzie (sztuki bydła)	Roczna strata w plonie (tony)	Strata plonu na dodatkową sztukę bydła (tony)
1	1	1
2	3	2
3	6	3
4	10	4

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

Co się stanie w przypadku:

- kiedy hodowca bydła musi zapłacić za całą wyrządzona szkodę;**
- a działanie systemu ustalania ceny nie pociąga za sobą kosztów?**

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

Przyjmijmy, że wartość plonu z uprawy wynosi 12 dol. A koszt jego uzyskania to 10 dol., czyli zysk farmera to 2 dol.

Stado (1 szt.) niszczy uprawy za 1 dol.

Ze sprzedaży plonu farmer uzyskuje 11 dol., a 1 dol. od hodowcy jako odszkodowanie.

Zysk farmera nadal wynosi 2 dol.

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

Hodowca chce zwiększyć stado z 1 do 2 szt. Teraz strata farmera to 3 t. Odszkodowanie rośnie o 2 dol., a więc wartość dodatkowego mięsa jest większa niż dodatkowe koszty, w tym dodatkowe 2 dol. za szkody. Całkowite odszkodowanie wynosi 3 dol.

Zysk farmera to nadal 2 dol.

Dla hodowcy byłoby korzystniej, gdyby farmer zaprzestał uprawy za zapłatę mniejszą niż 3 dol. Farmer byłby skłonny to zrobić za opłatę większą niż 2 dol. Jest więc miejsce na korzystną dla obu ugodę.

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

A teraz przypadek, w którym – chociaż zakłada się, że system ustalania cen działa bez ponoszenia kosztów – hodowca bydła nie odpowiada za jakiegokolwiek szkody, które powoduje jego stado.

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

Niech stado liczy 3 szt. Farmer zapłaciłby do 3 dol. za zmniejszenie stada do 2 szt., hodowca otrzymałby więc 3 dol., gdyby trzymał 2 szt. zamiast 3 szt. Zdaniem Coase'a nie ma znaczenia, czy dodatkowe 3 dol. płaci hodowca, gdy odpowiada za szkodę, czy farmer, gdy hodowca nie odpowiada. W obu przypadkach 3 dol. są częścią kosztu dodania 3 szt. do stada. Jeśli zysk z hodowli przy zwiększeniu stada z 2 do 3 szt. będzie większy niż jego dodatkowe koszty (w tym 3 dol. odszkodowania), to stado zostanie zwiększone. W przeciwnym razie nie.

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

W obu przypadkach alokacja zasobów była taka sama.

Czy hodowca odpowiada za szkody wyrządzone w uprawach, czy nie, wielkość stada będzie taka sama.

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

Samą nazwę „twierdzenie Coase’a” zaproponował George Stigler w 1966 (*The Theory o Price*, 1966).

George Stigler sformułował twierdzenie Coase’a następująco:

„w warunkach doskonałej konkurencji koszty prywatne i społeczne będą równe”.

Można spotkać inne jeszcze sformułowania tego twierdzenia.

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

UJĘCIE TWIERDZENIA COASE'A przez CALABRESI'EGO:

jeżeli ktoś zakłada racjonalność, brak kosztów transakcyjnych i brak prawnych przeszkód do negocjacji, to *wszystkim* błędnym ocenom zasobów można by zapobiec przez negocjacje.

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

M. POLINSKY'EGO UJĘCIE TWIERDZENIA COASE'A:

Jeżeli koszty transakcyjne są zerowe struktura prawa nie ma znaczenia, ponieważ efektywność wyniknie w każdym przypadku.

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

TWIERDZENIA COASE'A W UJĘCIU STELMACHA:

Zawsze i tylko wtedy jeśli koszty transakcyjne wynoszą zero, efektywna alokacja prawa własności danego dobra (lub szczegółowych uprawnień wynikających z prawa własności) nastąpi niezależnie od tego, komu to prawo (lub szczegółowe uprawnienie z niego wynikające) było początkowo przyznane przez przepis prawa lub orzeczenie sądowe.

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

Stelmach swoje sformułowanie twierdzenia Coase'a ilustruje dwoma przykładami:

1. A jest gotów kupić naszyjnik od B za nie więcej niż 1000 zł. B jest gotów sprzedać naszyjnik za nie mniej niż 900 zł. Zakładamy, że koszty transakcyjne są zerowe. W interesie stron leży zawarcie umowy sprzedaży naszyjnika. W jej wyniku naszyjnik przechodzi za określoną kwotę z przedziału [900 zł – 1000 zł] do osoby przypisującej mu wyższą wartość subiektywną, tj. do A.

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

Jak pisze Stelmach przykład 1. „dobrze ilustruje tę część twierdzenia Coase’a, w której jest mowa o tym, że przy zerowych kosztach transakcyjnych efektywna alokacja prawa własności (lub szczegółowych uprawnień z niego wynikających) nastąpi niezależnie od tego, komu przepis prawa pierwotnie je przyznał.”

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

Przykład 2. Jan, pianista, spierał się z Krzysztofem z powodu niedzielnych ćwiczeń Jana na fortepianie. Krzysztof uważał, że przynajmniej w niedzielę ma prawo do ciszy, Jan twierdził, że może ćwiczyć także w niedzielę między godz. 6 i 22. Sąd, który rozstrzygał spór przyznał rację Krzysztofowi. Zakładamy, że uprawnienie przyznane Krzysztofowi jest warte dla Jana 2600 zł rocznie, natomiast koszt ewentualnego znoszenia przez Krzysztofa gry Jana to 1300 zł rocznie. [Cd. kolejny slajd]

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

Przykład 2. [cd.] Jan przypisuje uprawnieniu przyznanemu Krzysztofowi wyższą wartość subiektywną, więc będzie gotów je odkupić za kwotę nie wyższą niż 2600 zł (Krzysztof nie sprzeda go za mniej niż 1300 zł). Zdaniem Stelmacha z twierdzenia Coase'a wynika, że przy zerowych kosztach transakcyjnych uprawnienie trafi ostatecznie do Jana, mimo iż sąd przyznał je Krzysztofowi. Gdyby sąd przyznał je Janowi pozostałoby one przy nim, gdyż Krzysztof nie byłby gotów go odkupić.

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

Czy można powiedzieć, że przy kosztach transakcyjnych równych zero, prawo byłoby z punktu widzenia EAP zbędne.

Nie byłoby to właściwe. Przeczą temu wnioski samego Coase'a.

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

WNIOSKI COASE'A DLA PRAWA:

„Trzeba [...] wiedzieć, czy wyrządzający szkody odpowiada czy nie odpowiada za [...] straty, ponieważ bez tego wyjściowego określenia uprawnień nie mogłoby być żadnych transakcji rynkowych do przenoszenia i zmiany kombinacji. Ostateczny rezultat jednak (który maksymalizuje wartość produkcji) jest niezależny od sytuacji prawnej, jeżeli się założy, że system ustalania cen działa bez kosztów.”

(Coase, 2013, s. 87)

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

WNIOSKI COASE'A DLA PRAWA CD.:

„...gdyby transakcje rynkowe nie wiązały się z kosztami, ważne (poza kwestiami wartości) byłoby tylko to, żeby uprawnienia różnych stron były jasno określone, a rezultaty postępowań prawnych łatwe do przewidzenia. Jednak [...] sytuacja jest CAŁKIEM INNA, kiedy transakcje rynkowe są tak kosztowne, że trudno jest zmienić układ uprawnień ustanowiony przez prawo. W takich przypadkach sądy wpływają bezpośrednio na działalność gospodarczą.”

(Coase, 2013, s. 108)

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

Z twierdzenia Coase'a da się więc wyprowadzić dwa twierdzenia istotne dla polityki prawa: prawo powinno być tak kształtowane (tworzone lub stosowane), żeby

- 1) zmniejszać koszty prywatnych transakcji,**
- 2) minimalizować koszty społeczne, które mogą się pojawić w związku z prawdopodobieństwem niepowodzenia prywatnych transakcji.**